

СУРАДЊА ОРГАНА СТАРАТЕЉСТВА И СУДА У ПРИМЈЕНИ ЧЛ. 65, СТ. 2. И 5. ОСНОВНОГ ЗАКОНА О БРАКУ

Одлука о разводу брака и о његовим правним посљедицама у надлежности је суда, али потребе за што бољом заштитом особних интереса дјече разведених родитеља изискују и становиту активност органа старатељства. Основни закон о браку не намеће, заправо, органу старатељства никакве конкретне законске обавезе, а не би се могло говорити ни о значајнијим законским овлашћењима. Ипак, сурадња између суда и органа старатељства постоји и, по свој прилици, бит ће у свим новим републичким породичним законодавствима одређеније регулисана и саржајно проширена.

Одредба из члана 65, става 2. (до недавна савезног) Основног закона о браку налаже суду да, прије но што донесе одлуку о повјеравању дјече на чување и одгој, испита све околности разматраног случаја (1).

Суд по свом нахођењу одабере начин на који ће прикупити потребне податке о стамбеним и породичним приликама у којима живе малољетна дјеца и њихови родитељи. Долази у обзир и, дакако, догађа се, да суд затражи од органа старатељства одговарајући извјештај, а и приједлог односно мишљење о томе који се од родитеља може сматрати погоднијом особом да јој дијете буде повјерено на чување и одгој након развода брака.

У нас се нигдје не прикупљају, па према томе и не објављују, подаци о учесталости тог вида сурадње између суда и органа старатељства. Остаје непознато да ли наши судови траже, за сваки случај развода брака оних брачних другова који су родитељи (још) малољетне дјече, извје-

(1) Примјена члана 65, става 1. и 2. ОЗБ-а поред развода, долази у обзир и у случају неважности брака. Текст гласи:

„Пресудом којом изрече развод брака суд ће одлучити о чувању, одгоју и уздржавању заједничке дјече.

Ако се родитељи нису о овоме споразумјели или ако њихов споразум не одговара, интересима дјече, суд ће, пошто испита све околности, одлучити хоће ли сва дјеца остати на чувању и одгоју код једног родитеља, или ће нека остати код мајке а нека код оца, или ће сва бити повјерена некој трећој особи или некој установи.”

На случајеве неважности брака односе се одредбе из чланова 35. (став 4) и 49. (став 2) ОЗБ:

„За дјецу из неостојећег брака вриједи исти прописи као за дјецу из поништеног брака (члан 49)” и

„За односе између родитеља и дјече у случају поништења брака вриједи исти прописи као у случају развода брака”.

штај и мишљење органа старатељства о повјеравању те дјеце на чување и одгој након развода брака. Нема одговора ни на даљње могуће питање да ли евентуално по неком критерију (и којем) одабирају само неке бракоразводне спорове у којима су заинтересирани и за мишљење органа старатељства ⁽²⁾.

До неких спознаја о опсегу и домету сурадње суда и органа старатељства у току бракоразводног поступка ради збрињавања дјеце разведених родитеља ипак се може доћи и то: или прегледом судских бракоразводних предмета, или увидом у евиденцију и „списе“ органа старатељства. Могућност за употребу података из другоспоменутог извора указала се захваљујући једном истраживању, извршеном на иницијативу Центра за социјални рад града Загреб крајем 1973. и почетком 1974. године.

Проведено истраживање ⁽³⁾ показало је, између осталог, да је Центар за социјални рад града Загреб у трогодишњем раздобљу (1970, 1971. и 1972. године) добио од суда 708 захтјева да поднесе извјештај и достави мишљење о појеравању дјеце на чување и одгој у случају развода брака њихових родитеља. Под претпоставком да је прилив судских захтјева према Центру био у проматране три године равномјеран, преостаје закључак да је сваке године орган старатељства достављао суду само око 235 извјештаја. Треба имати у виду да је у Загребу 1970. године разведено 1.344 а 1971. године 1.359 бракова ⁽⁴⁾. Познато је, надаље, да од укупног броја разведених бракова, сваке године, око половину чине бракови у којима брачни другови у часу развода рјешавају судским путем питање смјештаја и уздржавања заједничке дјеце јер је ријеч о заштити малолетника по члану 65. Основног закона о браку. То потврђују расположиви подаци за СР Хрватску и СФРЈ ⁽⁵⁾, а како наше статистичке публикације не садрже одговарајуће податке за градове, преостаје увјерење да врло вјеројатно и у Загребу од укупног броја разведених бракова барем половина отпада на бракове с малолетном дјецом. Таквих бракова има, дакле, најмање 600 сваке године, јер их је укупно било разведено 1344 односно 1359 (у 1970. и 1971. години).

Извјештај о повјеравању дјеце затражен је од органа старатељства у око 235 случајева годишње, а то прилично јасно показује да у доста

(2) Поред неких даљњих питања, могућа су и нагађања да већ садржај тужбе или споразумног приједлога за развод брака утјече на опредељење суда о опортуности сурадње с органом старатељства у конкретном случају.

(3) Прикупљени су подаци за израду елабората о примјени Основног закона о односима родитеља и дјеце и Основног закона о браку у пракси Центра за социјални рад града Загреб. Рађен у сурадњи с одговарајућим службама Центра, елаборат садржи оцјене настојања Центра да што боље штити особне и имовинске интересе дјеце (аутори М. Аминчић и др Вељко Новак).

(4) Усп. Статистички годишњак Загреб — 1973. година, стр. 51.

(5) У СРХ било је 1971. године разведено укупно 5.427 бракова. Од тога на бракове без дјеце отпада 2.616 (или 48,3%) развода, а на оне с дјецом нешто више, тј. 2.811 (или 51,7%) развода. — Усп. Статистички годишњак Југославије 1973, стр. 361. Цит. годишњак (стр. 89) садржи одговарајуће податке за СФРЈ и то за 1970. и 1971. годину. Разведено је 20.473 бракова (1970. године) од чега бракова без дјеце 10.148 (или 49,5%), а категорију бракова с уздржаваном дјецом чине 10.325 (или 50,5%) развода. Године 1971. разведено је у СФРЈ подједнако бракова без дјеце, тј. 10.673 као и оних с дјецом тј. 10.674 или укупно 21.347.

високом постотку загребачки Окружни суд одлуку о збрињавању дјете након развода брака доноси без одговарајућег извјештаја и приједлога органа старатељства. Могло би се, дакле, закључити, да опсег сурадње између споменутог суда и Центра није велик и да обухваћа тек једну трећину бракоразводних спорова у којима се одлучује и о повјеравању дјете на чување и одгој након развода брака (6).

Прије оцјене квалитете те сурадње, вриједни су пажње још неки показатељи и сазнања. Тако је запажено да и у евиденцији Центра највећу скупину чине бракови у којима су брачни другови у часу развода имали само по једно заједничко дијете (око 73% разматраних случајева). На бракове с двоје дјете односило се око 22% развода, а то значи да чак 95% развода отпада на бракове с једним и два дјетета. Било је само по неколико случајева развода бракова са четверо, петеро па и шестеро дјете.

Изнесени подаци, према фрагментарни, у потпуности се уклапају у расположиве показатеље и за СР Хрватску и за СФРЈ (7). Изгледа да ни у једној средини у нас постојаће заједничке малољетне дјете не одвраћа брачне другове од њихове намјере да разведу свој брак. Доста су истина ријетки разводи бракова с више од двоје дјете, али кад је у питању само једно заједничко дијете, за које би се заправо могла претпоставити нарочита стрепња и љубав родитеља, онда прилично често брачни другови због свог интереса да раскину непожељан брак одустану од настојања да породицу задрже на окупу.

На одлуку родитеља да разведу брак изгледа да не утјече значајније ни спол ни доб заједничке малољетне дјете. У разматраним случајевима у питању је подједнаки број мушке односно женске дјете. О дјети у доби до 7 година живота ријеч је у око 42% разведених бракова, а на добне скупине дјете од 7 до 10, затим 10 до 14 и од 14 до 18 година живота отпада готово подједнако бракова (тј. по око 17% развода).

Установљено је, надаље, да у вријеме бракоразводног поступка дјеца живе заједно с оба родитеља у прилично високом постотку случајева (око 30%). За њих се може претпоставити да их развод брака њихових родитеља сучава с потребом да се прилагођују новој ситуацији у којој

(6) О сурадњи суда и службе социјалне заштите постоји ипр. слиједеће мишљење: „Помоћ браку, као основи породице, коју пружа служба социјалне заштите и социјалног рада такође је превентивна и куративна . . . Међутим, његова улога је нарочито изражена у куративном раду, посебно при разводу брака. Вежећим правним прописима (чл. 52—57. ОЗБ и чл. 398—417 ГРПП) није довољно прецизирана улога службе социјалне заштите социјалног рада, а и тамо гдје јесте, у многим случајевима судови погрешно схватају улогу и положај њихових представника, нарочито представника органа старатељства (неки га сматрају помоћним органом или вештаком, иако он то није и не може бити)”. — Усп. Радиоје С. Поповић: Елементи социјалног рада у породичном праву (об. Реформа породичног законодавства, Изд. Рад, Београд 1971, стр. 158—180).

(7) И у СР Хрватској 1971. године од 2.811 развода бракова с дјецом, у највећем броју случајева ријеч је била о браковима с једним дјететом (1924 развода), а затим двоје дјете (732 развода) и знатно мање с троје и више дјете (155 развода). Исте године разведено је у СФРЈ укупно 21.347 бракова. Без уздржавања дјете било их је 10.673, с једним дјететом 7.247 (или око 68%), с двоје дјете 2.766 (или око 24%) и с троје и више дјете 634 (или око 6%). — Усп. Статистички годишњак Југославије: 1973, стр. 361 и 89.

разлаз родитеља током времена значи и одлазак једног од њих из дотадашње породичне заједнице. На смјештај дјеце код мајке отпада око 27%, код оца 13%, а изван родитељског дома тј. код сродника око 16% случајева. За око 10% дјеце није се могло установити гдје су били смјештени у вријеме бракоразводног поступка. Помањкање података зачуђује уколико више што је ријеч о предметима у којима је суд управо од органа старатељства тражио извјештај о приликама у којима живе родитељи и њихова дјеца.

На страни родитеља који су се разводили била су заступљена готово сва могућа занимања. Ипак, нека су учесталија, па је тако КВ и ВКВ радника (очева) било око 34%, а НКВ и ПКВ 20%. Исте квалификације и занимања најчешћа су и за мајке, али у измијењеном редослиједу (38% НКВ и ПКВ и 13% КВ и ВКВ радница). Очева са средњом стручном спремом било је у око 12% бракова, а с високом око 5%. Исту, средњу стручну спрему мајке су имале у нешто више случајева од очева (око 15%), а високу само у 0,8% разведених бракова. У правилу ријеч је била о запосленим родитељима, јер на бракове са запосленим мајкама отпада 70,8% случајева, а запослени очеви судјеловали су у 70,3% развода.

Одлука о повјеравању дјеце на чување и одгој након развода брака њихових родитеља сигурно се може сматрати значајном за даљњи живот свих чланова породице. Ипак, тој одлуци ријетко претходи примјена методе психолошког вјештачења као вид стручне помоћи и дјечи и њиховим родитељима у припреми на промјене које након развода брака готово неминовно слиједе. Истраживање је показало да је на захтјев органа старатељства психолошко вјештачење проведено само у погледу 3% бракоразводних захтјева. Поред тога, третман се у правилу односи само на дијете, а сасвим изузетно и на његове родитеље.

Достављајући суду свој приједлог о томе коме треба дјецу повјерити на чување и одгој након развода брака њихових родитеља, орган старатељства се у високом постотку одређио за мајку (око 52% случајева). Очеви су у приједлозима органа старатељства добили повјерење у око 22% случајева и у њима су заступљена дјеца свих узраста (слично као и у мајки). Према томе, и отац се сматра погодним да понесе одговорност за подизање дјеце било којег узраста, па и оног најмањег, али у знатно мањем укупном броју случајева (8).

Није евидентиран ниједан приједлог да се дјеца (дакако ако их у браку има више) повјере и мајци и оцу, тј. да суд примијени једну од могућих алтернатива по члану 65, ставу 2. ОЗБ и да одреди које дијете остаје у мајке, а које се повјерава оцу. Премда иначе судови у СРХ и СФРЈ (9) такве одлуке доносе, ипак рјешење није пожељно јер раздваја

(8) Године 1971. у СР Хрватској дјеца су након 2.239 развода повјерена мајци (око 79%), а очевима само након 406 развода (око 14%) — усп. Статистички годишњак Југославије, стр. 361. Исте године у СФРЈ исто је највише дјеце повјерено на чување и одгој мајци (након 7.484 развода или око 70%), а оцу након 2.223 развода (или 20%) иб. стр. 87.

(9) Мајци и оцу дјеца су 1971. године у СРХ повјерена након 150 развода (око 5%), а у цијелој СФРЈ и 568 случајева (након 5,3% развода).

браћу и сестре и највјеројатније не доприноси успостави хармоничних породичних односа ⁽¹⁰⁾.

Приједлог органа старатељства да суд не повјери дјецу ниједном од родитеља, већ или трећој особи или установи, био је заступљен у мањем постотку. Међутим, доста су, на жалост, бројни случајеви да се орган старатељства није изјаснио с томе коме треба дјецу повјерити након развода, већ се ограничио на изјаву да одлуку (без властита приједлога) препушта суду. Наћена је и таква група предмета у којој уопће није свидентирано што је орган старатељства предложио суду. Након таквих сазнања намеће се примједба да за добру сарадњу суда и органа старатељства на заједничком сложеном и осјетљивом друштвеном задатку није довољно да суд тражи извјештај и мишљење, већ је посебно важно колико ће се орган старатељства у свом дијелу посла залагати.

Познато је да након развода брака брачни другови треба да ријеше и своје стамбено питање. На којег од њих ће бити пренесено станарско право овиси о више околности, па међу осталим суд у случају спора цијени и чињеницу коме су дјеца повјерена на чување и одгој. Истраживање је требало показати да ли и приједлози органа старатељства погодју оном родитељу који с дјететом живи у последњем заједничком стану. Расположиви подаци били су доста оскудни, али је неспорно да је само у погледу 1/3 од укупног броја дјеце приједлог органа старатељства био усмјерен на то да се дјеца повјере оном родитељу на чување и одгој који живи у последњем заједничком стану брачних другова. За готово подједнаки број дјеце приједлог је гласио да се повјере родитељу који не живи у последњем заједничком стану. Непознато је, дакако, да ли и ти родитељи већ имају добро ријешено стамбено питање изван заједничког брачног стана, или ће евентуална додјела дјеце отворити међу бившим супрузима захтјев и судски спор о другачијем кориштењу ранијег заједничког стана.

Евиденција Центра регистрирале су само 4 случаја да је прије окончања бракоразводног поступка суд изрекао привремену мјеру о повјеравању дјеце на чување и одгој. Чињеница је да се и иначе та законска могућност и од стране родитеља и од стране суда врло изузетно користи, па је истраживање то само потврдило. Орган старатељства није располагао детаљнијим сазнањима о приликама дјеце због којих је у наведена 4 случаја изнимно донесена и привремена мјера о њиховом повјеровану на чување и одгој прије коначног престанка брака родитеља. Још је значајније да Центар у правилу не сазнаје ни исход бракоразводног поступка у односу на дјецу, па, дакле, ни судбину својих приједлога о повјеравању дјеце након развода брака.

(10) Усп. А. Прокоп: Коментар Основном закону о браку, Загреб, 1969, стр. 239.

Проф. М. Беговић у свом удбенику Породичног права истиче да развод брака ионако повлачи за собом поремећај односа између родитеља и дјеце; — усп. изд. Научна књига, Београд 1957, стр. 116.

За рјешење о „дојели“ дјеце између родитеља, В. Бакић напомиње да више води рачуна о жељама родитеља него о интересима дјеце — усп. В. Бакић: Породично право, Београд 1974, стр. 175.

Проведено истраживање је показало да је орган старатељства само за 16. дјецe установио да је суд усвојио достављени приједлог о томе коме их треба повјерити. Евидентирано је, такођер, да суд није усвојио приједлог органа старатељства у погледу 5. дјецe, док за остале малољетнике није било података. Без одређених законских овлашћења, орган старатељства заправо помаже суду, а вриједност својих активности нити сазнаје из образложења судских одлука нити потврђује неком законском одговорношћу.

Чињеница да орган старатељства не сазнаје исход поступка у току којег је од њега затражен извјештај и приједлог понавља се и у погледу спорова за каснију измјену првобитне судске одлуке о повјеравању дјецe на чување и одгој.

У разматраном трогодишњем раздобљу Центар је евидентирао да је у погледу 75 дјецe позивом на члан 65, став 5. ОЗБ затражена измјена одлуке суда о додјели дјецe. Поступак је покренут на захтјев оца у 35, а мајке у 39 случајева. Један је захтјев потекао од малољетника из разведеног брака, премда се он не би могло сматрати по закону овлашћеним да такав спор покреће и води. Закон је, међутим, с разлогом навео орган старатељства као овлашћеника (пored разведених брачних другова) за истицање захтјева суду да се због промијењених прилика измјени ранија одлука о повјеравању дјецe. Истраживање показује да се Центар није ниједном послужио тим својим законским овлашћењем. Није познато да ли је захтјев једног од родитеља био усмјерен на преузимање дјецe од другог родитеља (или треће особе, па и установе) или на предају дјецe неком другом на чување и одгој. Исход тих нових поступака у правилу није органу старатељства познат.

Сви изнесени подаци и оцјене о активностима органа старатељства нису пружили одговарајући увид у начин рада органа старатељства поводом захтјева суда, а ни у квалитет достављених извјештаја (о приликама у којима живе родитељи и њихова дјецa) односно приједлога о повјеравању дјецe на чување и одгој након развода брака.

У настојању да се и у томе дође до непосреднијих сазнања било је потребно извршити увид у списе из којих су подаци и црпљени. Насумце је одабрано и издвојено десет предмета на основи којих су успиједила нека сазнања која дотичу питања заштите особних интереса дјецe за вријеме бракоразводног поступка и након развода брака њихових родитеља.

Премда мален, узрок се ипак показао довољном основом да се Центру упуте вишеверсне примједбе.

За становиту скућину прегледаних случајева може се истаћи примједба да извјештаји Центра нису садржавали ни један значајнији податак о којем и сам суд не би стекао сазнања проводећи доказ саслушања странака у бракоразводном поступку. Евентуална напомена о изгледу и величини стана брачних другова не исцрпљује ни потребу ни законску обавезу суда да испита све околности конкретног случаја, дакако, у сурадњи с органом старатељства коме се у ту сврху и обраћа.

Уочени су, надаље, примјери промашених, па и неприхватљивих извјештаја Центра упућених суду. Тако је нпр. извид у стану малољетника

резултирао мишљењем да дијете треба издвојити из средине у којој живи. Центар, са своје стране, није више ништа подузимао, па се намеће питање колико би још дуго малољетник живио у несрећеним приликама уз мајку алкохоличарку, да тек поводом бракоразводног захтјева дуготрајно одсутног оца није смјештен у дјечји дом. Што више, чини се да је за интерес дјетета била одлучујућа порука оца да је вољан подмиривати трошкове смјештаја дјетета у дјечјој установи.

Да приједлози Центра упућени суду могу бити изразито формалистички и да ни издалека не обећавају да ће дјеца бити збринута, поготово ако изостане неопходна друштвена помоћ, драстично показује слиједећи примјер. У њему је суду предложено да се двоје дјеце повјери оцу, уз напомену да је ријеч о особи која нема увјета ни квалитете да их одгаја. Само неколико мјесеци након таквог приједлога, Центар је био приморан да рјешењем по члану 19. ОЗОРД-а одузме старијег сина од оца. Међутим, пропуштена је помоћ млађем дјетету за које је већ раније налаз опсервације нагласио да га хитно треба смјестити у дјечји дом. Не може се говорити ни о каквом превентивном раду Центра кад се након лошег искуства с једним дјететом и даље чека да се штетне посљедице манифестирају и у другом. Ово је само још један случај у којем је Центар независно о разводу брака знао за проблеме дјеце која су расла и страдала уз оца алкохоличара.

Постоји, надаље, примјер који показује да су уз велики ангажман социјалног радника Центра, сурадњу с радним организацијама родитеља, па и консултацију са стручњацима, заправо појединачно обављене бројне радње, а да ипак није извршена тимска обрада случаја која би резултирала рјешењем за успјешно превладавање кризе у којој се недвојбено нашао породица о којој је ријеч. Судионици у анализи овог случаја, радећи независно један од другог, нису располагали подацима о стварном стању односа између брачних другова, па се стога и догодило да једни стављају тежиште на стамбено питање, а други на развод родитеља, према су ови у часу психолошког вјештачења дјетета чак и били разведени. Ипак дјетету нису били осигурани увјети за нормални живот и развој, што потврђује и неуспјех (иначе здравог) дјетета већ на самом почетку основног школовања. Намеће се закључак да су у случају тежих неспоразума родитеља, а посебно када њихове размирице и сукоби интереса фрустрирају дијете, потребни далеко већи напори него када је ријеч о родитељима који и сами увиђају да своје интересе морају ускладити, па и подредити интересу дјетета. Иако о томе не постоји специфична правна норма ⁽¹¹⁾, ипак нема никакве запреке да се тежи случајеви породичних сукоба тимски обрађују у Центру након што су прикупљени сви потребни елементи (извиди, разговори, вјештачења) за цјеловито рјешење спорног случаја. У несумњивом интересу дјетета родитељима треба праводобно предочити избор између могућности да се, с једне стране, дијете збрине изван родитељског дома, дакако потпуно на њихов трошак кадгод је то могуће, и солуције на другој страни, да међусобним уступцима и спора-

(11) Ни у нашем, а ни у породичним законодавствима других земаља не постоји детаљније одребе о поступку израде стручног мишљења, јер је у питању избор добре методе, а не нека конкретна законска обавеза.

зумијевањем осигурају дјетету родитељску пажњу због њихових и властитих емотивних и других потреба. Треба нагласити да због друштвене улоге Центра за социјални рад не задовољава досадашња пракса да се само на основу разговора социјалног радника с родитељима и евентуалног извода у стану странака у име Центра доставља суду извјештај и приједлог о повјеравању дјеце на чување и одгој након развода брака. Чак и у неспорним случајевима то ставља тешки терет на савјест појединаца (социјалног радника), премда коначну одлуку доноси суд. Постоји коначно и правна могућност да се породичним законодавством појача одговорност Центра за достављена мишљења и приједлоге и да му се призна право жалбе на одлуку суда ако пресудом нису довољно заштићени интереси дјетета. За такво законско овлашћење Центар би доиста морао располагати солидном стручном обрадом сваког појединог случаја.

Анализа конкретних случајева из праксе Центра указала је на још једно осјетљиво, али и отворено питање. Примичењена су, наиме, становишта колебања у поступцима Центра када је у питању утврђивање жеље дјетета, старијег од десет година, о томе којем од родитеља да буде повјерено на чување и одгој након развода брака. Тако је нпр. саопћено суду да је у питању повјеравање малољетника старијег од десет година чија се жеља може саслушати и узети у обзир, а да мајка испуњава увјете да јој се дијете повјери на чување и одгој. Таква напомена Центра о жељи дјетета може се сматрати сувишном, јер је и суду позната правна норма која се овдје може примијенити. Слједи примјер да дјеца нису саслушавана јер су се разговору с малољетницима противили родитељи. Центар је навео да у овом предмету не може дати свој конкретни приједлог о повјеравању дјеце након развода брака и да одлуку препушта суду, што је такођер сувишна напомена. Коначно, у трећем примјеру саслушана су два брата, старији малољетници, чија је жеља била да се родитељи измире, а у случају развода радије би остали с мајком него с оцем.

Према томе, орган је старатељства у сваком од наведена три случаја поступио другачије, а то му и дозвољава недореченост породичноправних одредаба које се односе на питање жеље дјетета приликом развода брака његових родитеља. Основни закон о браку у члану 65. регулира начин заштите особних интереса дјеце чији се родитељи разводе, али не спомиње ни један вид разговора с дјетом. Одредбу о узимању у обзир жеље дјетета садржи члан 7. (став 2) Основног закона о односима родитеља и дјеце⁽¹²⁾ коју судови аналогно примењују и приликом развода брака. Није спорно да изражена жеља дјетета не мора бити уважена јер на избор начина збрињавања дјететових интереса, заправо утјечу објективна мјерила⁽¹³⁾.

Из чињенице да је орган старатељства овлаштен да саслуша дијете онда када је надлежан⁽¹⁴⁾ и за одлуку о повјеравању дјетета једном од

(12) Наведени пропис одређује:

„Ако родитељи не живе заједно, они ће се споразумјети код кога ће дијете живјети. У случају да се родитељи не споразумју, одлуку о томе доноси надлежни орган старатељства, узимајући у обзир и жељу дјетета ако је оно навршило 10 година”.

(13) Опширније о томе види А. Прокоп: Коментар Основном закону о браку, Загреб 1969, стр. 292—293.

(14) Долази у обзир случај неспоразума ванбрачних родитеља, али и брачних другова међу којима није покренут брачни спор (због развода, поништења или утврђења да брак не постоји).

родитеља, у судској се пракси очито изводи аналогни закључак да и суд може позвати дијете ради изражавања жеље када по члану 65. ОЗБ одлучује о повјеравању дјете након развода брака.

Могло би се рећи да у правилу породична законодавства не садрже одредбу о могућности саслушања дјетета било пред судом, било пред одговарајућим органом социјалне заштите (15). Међутим, Породични законик Њемачке Демократске Републике (из 1965, године) посвећује управо том питању једну генералну одредбу, примијењиву и на случај развода брака. Члан 53. наиме, гласи:

„Дијете ће бити саслушано пред органом за помоћ омладини прије свих одлука које се односе на родитељско право ако је то потребно за доношење одлуке и ако дијете има одговарајућу менталну зрелост. Саслушање дјетета у суду допуштено је само ако је дијете навршило 14 година живота”.

Било би корисно да се добро размисли да ли би норма слична садржаја била прихватљива и за наша будућа републичка породична законодавства. (16)

Поставља се питање може ли уопће бити препоручљиво да се дијете испод 14 година живота доводи у суд и да се пред непознатим људима, у службеном записнику, опредјељује за једног, а против другог родитеља. Није ријеткост да су и нешто старији малољетници још увијек осјетљиви и емотивно лабилни, па се може само претпостављати да би их ипак мање трауматизирао разговор с особом оспособљеном за примјену одговарају-

(15) Посебно то вриједи за новија законодавства социјалистичких земаља, које су попут Југославије, након другог свјетског рата, на новим основама регулирале породичне односе. Многе од њих су, за разлику од СФРЈ, у седмом десетљећу овог вијека и те прописе замијениле савременијим породичним кодификацијама (нпр. Закон о породици Чехословачке Социјалистичке Републике из 1965, Законик о браку и породици РСФСР из 1969. године и др.).

(16) О подобности суда да саслуша жељу дјетета није се у нас расправљало, па аргумената за или против нема ни у чланку, посебно посвећеном том питању. Речено је слиједиће:

„Судови, међутим, кад доносе окакве одлуке ријетко када узимају у обзир жеље дјетета које је навршило 10 година односно тачније, судови уопће не саслушавају дијете о томе код кога од родитеља оно жели живјети. Изгледа да судови сматрају да се пропис чл. 7. ст. 2. ОЗОРД на њих не односи. Али ово схваћање није правило. Нема никаква оправданог разлога због кога цитирани пропис не би долазио до примјене и онда кад одлуку о повјеравању малољетне дјете на чување и одгој доносе судови. Нема, дакако, оправданог разлога због кога се овај пропис не би примјењивао и онда кад суд након развода брака мијења, због промијењених прилика, своју ранију одлуку о повјеравању дјете на чување и одгој. Дапаче сама чињеница што је дијете након развода брака навршило 10 година и што сада жели да буде повјерено на чување и одгој другом родитељу, могла би у неким случајевима сама за се представљати промјену прилика која оправдава измјену раније одлуке о томе код кога ће дијете живјети”. — Усп. Н. Маровић: Неки проблеми у вези с повјеравањем малољетне дјете на чување и одгој и њиховим уздржавањем. (Саопћење из праксе Врховног суда Хрватске); обј. Савјетовање о односу родитеља и дјете ... . Изда. Републички завод за социјални рад СРХ, Загреб, 1971. Бр. 7. Монографије са подручја социјалне заштите, стр. 249.

них стручних метода рада (нпр. социјални радник или психолог) него саслушање пред судским вијећем (17).

Разматрање питања заштите особних интереса дјете у случају развода брака њихових родитеља, која се постиже примјеном члана 65, става 2. и 5. Основног закона о браку, треба допунити сазнањем да се потреба такве заштите може правном нормом и јаче нагласити него што је то случај с нашим породичним законодавством. За успоредбу може послужити одредба из члана 26, већ споменутог породичног законика Њемачке Демократске Републике, која одређује слиједеће:

„Ако суд не може повјерити чување дјетета ни једном од родитеља зато што је угрожен развитак дјетета услијед озбиљних пропуста родитеља, пресудом о разводу брака изрећи ће одузимање чувања дјете (члан 51).

Ако се не ради о озбиљним пропустима, а у прво вријеме се ниједном од родитеља не може повјерити чување због околности које се односе на друге разлоге брачних размирица, пресуда ће одредити да родитељи не смију вршити родитељска права кроз раздобље од једне године. Дијете се ставља под старатељство (члан 88). Након истека тога рока и саслушања мишљења органа за помоћ омладини, суд ће донијети коначну одлуку о чувању дјете.

У свакој одлуци из става 1. и 2. суд мора одлучити о уздржавању дјете и без посебног захтјева.” (18).

Посебно се из одредбе става 2. цитираног законског члана јасно види да законодавац не дозвољава родитељима да због својих међусобних несугласица угрожавају интересе дјете. Тиме је за родитеље који нису спремни на неопходне уступке, изречена законска пријетња да годину дана могу остати без правог родитељског утјецаја на дјецу. Неувиђавних родитеља има и у нас, па је вриједно размислити о могућности да им се привремено дјеца не повјеравају на чување и одгој након развода брака.

(17) О том аспекту проблема није водио рачуна ни Врховни суд Југославије у слиједећој својој одлуци:

„Суд је по закону (члан 7. Основног закона о односима родитеља и дјете) дужан да узме у обзир жељу дјетета које је навршило 10 година. Суд може да одлучи и супротно од онога што дијете жели, али у таквом случају судска одлука треба да садржи разлоге на основи којих се закључује да оно што дијете жели није у његовом интересу”.

Из образложења:

„... Међутим, по члану 7. Основног закона о односима родитеља и дјете, жеља дјетета које је навршило 10 година узима се у обзир ако родитељи не живе заједно и не могу се споразумјети о томе код кога ће дијете живјети, па је другостепени суд повриједио закон када је своју одлуку донио не узимајући у обзир ову изјаву. Свакако да ова изјава не обавезује суд да одлучи у сагласности с оним што дијете жели. Но то не значи да кориштење овог средства у поступку нема никакав значај и да дијете треба да наведе разлоге због којих се одређује код којег ће родитеља остати. Изјава о којој је ријеч у члану 7. Основног закона о односима родитеља и дјете има значај претпоставке да малољетно дијете старије од 10 година може да осјети, када се нађе у оваквом положају, гдје ће му бити боље и да то изрази у виду жеље. Суд може да одлучи и супротно од оног што дијете жели, и у таквом случају судска одлука треба да садржи разлоге из којих се према одређеним околностима случаја мора да закључи да оно што дијете жели није у његовом интересу... — Решење Савезног врховног суда Гз 2/57 од 25. I 1957. године (обј. Збирка судских одлука, Београд 1957, књ. II, св. 1, одл. бр. 47, стр. 105).

(18) Одредбе Породичног законика НДР цитиране према »A happy family life«, издање Министарства правде, Дресден 1966.

Ако се таквој дјечи жели помоћи и осигурати им све увјете за успјешан психо-физички развитак, онда је потребно још много напора да разнолики видови друштвеног збрињавања дјецe замијене и надомјесте родитеље који из било којег разлога нису на висини свог задатка.

Побољшање и даље унапређење сурадње између суда и органа старатељства у одлучивању о повјеравању дјецe на чување и одгој након развода брака тешко је замислити без конкретних акција у више праваца.

— Извјештаји Центра суду за сада у правилу немају у довољној мјери оне податке који су посебно вриједни за одлуке о повјеравању дјецe након развода брака (нпр. опис начина опхођења између самих родитеља и према дјетету, како се проводе брига о учењу и разоноди дјетета, у чему се она састоји, како се проводе дани одмора и сл.). Потребни су суптилнији показатељи о стању породичних односа од описа стана родитеља. Без тога је нереално очекивати да Центар за социјални рад може дати добро образложени приједлог о повјеравању дјецe након развода брака. Евентуално ново законско овлашћење органу старатељства да се жали на одлуку суда коју сматра неприхватљивом са стајалишта заштите интереса дјецe не би имало никаква смисла ако праву на жалбу не претходи добра обрада сваког појединог случаја.

Методу психолошког вјештачења требало би примјењивати знатно чешће него до сада и то у погледу свих чланова уже породице, а не само дјетета. Завањеним родитељима и њиховој дјечи треба на тај начин помоћи да лакше преброде тешкоће које развод брака собом доноси.

— У припремању података о породичним приликама (за потребе бракоразводне парнице) орган старатељства наилази на ситуације у којима се указује неодложна потреба да се дијете што прије издвоји из неповољне породичне средине.

Минимални би задатак органа старатељства тада био да барем скрене пажњу суду да је потребна привремена мјера о смјештају дјетета до окончања бракоразводног поступка. О дуготрајнијим рјешењима за збрињавање угроженог дјетета могу се суд и орган старатељства договорити, али их и онако мора осигурати и провести Центар за социјални рад.

— Након прикупљања свих елемената за извјештај суду (извиди, разговори, вјештачења) препоручљиво је да приједлог о повјеравању дјецe на чување и одгој након развода брака не израбује појединац, већ тим стручњака различитих профила. Само за такав приједлог суда има смисла да центар за социјални рад сноси одговорност и да на одлуку суда добије право жалбе.

— Недореченост породичног законодавства о питању могућности да дијете изрази своје жеље за смјештај након развода брака његових родитеља, изазива потребу да се што прије уклони недостатак у прописима. Међутим, и сада има мјеста препоруци да се дјетету омогући да изрази своју жељу у неформалном разговору, по могућности изван било чијих уредских просторија и записника.

Према досадашња искуства о сурадњи између суда и органа старатељства у доношењу одлука о повјеравању дјетета на чување и одгој

након развода брака, нису нарочито повољна ни по опсегу ни по квалитету, ипак излаз није у запуштању или чак напуштању тог начина рада. Напротив, све је очигија друштвена потреба да се сурадња суда и органа старатељства побољша и даље унапређује, међу осталим средствима и одговарајућом допуном породичноправних норми.

Др Мира Алинчић

РЕЗЮМЕ

Сотрудничество органов попечительства и судов при применении ст. 65 т. 2 и 5 Основного закона о браке

Сотрудничество органов попечительства и судов при принятии решений о передаче детей на попечение и воспитание после развода брака, по данным автора, не является тесным, а по своим качествам и безукоризненным. До сих пор оно не было в достаточной степени регулировано правовыми положениями о семье. В статье подчеркивается общественная потребность в улучшении данного сотрудничества, в расширении его содержания и в окончательной его кодификации во всех новых положениях о семье в законодательствах отдельных республик.

При рассмотрении дела о разводе брака в органах попечительства нельзя удовлетворяться лишь данными социальных работников о семейных и жилищных условиях брачных сторон и их детей. Общественному содружеству необходимы такие центры по социальным вопросам, которые бы гарантировали фактическое обеспечение детей, нуждающихся в общественной помощи. Составленное компетентными лицами и обстоятельно мотивированное предложение суду о передаче детей на попечение и воспитание после развода брака означало бы действительную активность органов попечительства, а без нее не имело бы смысла признать за ними по новому закону право подачи жалобы на решение суда, не защищающее, по мнению жалобщика, в достаточной степени интересы несовершеннолетних детей.

SUMMARY

The cooperation of the guardianship bodies and court in the application of the paragraphs 2. and 5. of the article 65. of the basic law on marriage

According to the author's knowledge, the cooperation of the guardianship bodies and court in decision making on the entrustment of children after divorce to care and upbringing, is neither of the sufficient volume nor satisfactory.

The treatment of a divorce case in the guardianship body should not be reduced only to the report of social worker on the family and housing conditions of parents and their children. The community needs such centers for social work which would insure the real taking care of those children necessitating the support of society. A skillfully made and well argued suggestion to court on the entrustment of children after divorce to care and upbringing requires the significant activity of the guardianship bodies. Without that, there is no point in recognizing the new authority entrusted by Law to the guardianship bodies — to complain on the decisions which they think not sufficiently protect the interests of juvenile children.

RÉSUMÉ

La collaboration des organes de tutelle et du tribunal dans l'application de l'article 65 alinéas 2 et 5 de la Loi fondamentale sur le mariage

La collaboration des organes de tutelle et du tribunal dans les décisions se rapportant à la garde et à l'éducation des enfants après le divorce des parents, n'est point, de l'avis de l'auteur, très développée, de même elle n'est pas irréprochable quant à sa qualité. Jusqu'à présent elle n'a pas été réglée d'une manière précise par les dispositions de droit familial. Dans l'article est soulignée la nécessité sociale d'améliorer cette collaboration, ensuite de l'élargir d'après son contenu et enfin de la codifier dans toutes les législations familiales des républiques fédérées.

Le traitement du cas de divorce dans l'organe de tutelle ne peut pas se réduire seulement à l'information du préposé au service social sur les conditions familiales et d'habitation des conjoints et de leurs enfants. La communauté sociale a besoin de tels centres pour le travail social qui assurent la protection réelle des enfants auxquels l'assistance sociale est indispensable. La proposition au tribunal élaborée avec compétence et motivée consciencieusement relative à la garde et à l'éducation des enfants après le divorce des parents suppose une activité importante de l'organe de tutelle, sans laquelle il n'y aurait pas de raison de lui reconnaître un nouveau pouvoir légal, c'est-à-dire de porter plainte contre la décision du tribunal pour laquelle il considère qu'elle ne protège pas dans une mesure suffisante les intérêts des enfants mineurs.